

Opdrachtgever

SVB

Opdrachtnemer

SVB / Lambrecht van Eekelen en Hasse

Vleeming

Onderzoek

Participatie van nabestaanden en het

beroep op de Anw

Startdatum – 1 januari 2008

Einddatum – 1 december 2008

Categorie

Kenmerken van klanten

Participatie, bekendheid met en beroep op de Anw

Doel en vraagstelling

Weten mensen wat de financiële gevolgen zijn als hun partner komt te overlijden?
Hoe hebben ze zich hiertegen ingedekt? En weten ze wat ze van wie kunnen
verwachten?

Conclusie

Bijna de helft van de nabestaanden gaat er financieel op achteruit na verweduwing.
Men past het arbeidsaanbod vaak niet aan in de periode rondom verweduwing. Van
de nabestaanden is zes procent op zoek naar een baan. De helft van de
nabestaanden ontvangt Anw. Het niet-gebruik is in zijn algemeenheid laag, maar is
hoger onder degenen die alleen recht hebben op een halfwezenuitkering.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/qkjpgz5z>

Participatie, bekendheid met en beroep op de Anw

“Ondanks mijn verdriet een heel druk bestaan”¹

Sociale Verzekeringsbank
Amstelveen
Lambrecht van Eekelen en Hasse Vleeming
December 2008

¹ Uit de opmerkingen van een respondent.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING.....	3
2	ONDERZOEKSOPZET	5
3	FINANCIËLE CONSEQUENTIES VAN VERWEDUWING.....	7
4	ATTITUDE VAN NABESTAANDEN TEGENOVER WERKEN NA VERWEDUWING	10
5	ROL VAN DE ANW	13
5.1	DE AANVRAAGPROCEDURE BIJ DE ANW.....	13
5.2	ZIJN NABESTAANDEN OP DE HOOGTE VAN DE ANW?.....	14
5.3	WIE IS VERANTWOORDELIJK VOOR INFORMATIE OVER DE FINANCIËLE GEVOLGEN VAN OVERLIJDEN VAN DE PARTNER?	16
5.4	VRAGEN NABESTAANDEN ANW AAN?	16
5.5	CONCLUSIE.....	18
6	ARBEIDSPARTICIPATIE RONDOM VERWEDUWING	19
6.1	ARBEIDSLOOPBAAN.....	19
6.2	VERKLARING ARBEIDSLOOPBAAN.....	21
6.3	REDENEN OM ARBEIDSDEELNAME AAN TE PASSEN	22
6.4	VERLOFREGELINGEN	22
6.5	CONCLUSIE.....	23
7	HUIDIGE ARBEIDSPARTICIPATIE VAN NABESTAANDEN.....	24
7.1	ARBEIDSPARTICIPATIE VAN NABESTAANDEN.....	24
7.2	NABESTAANDEN DIE WILLEN WERKEN.....	25
7.3	NABESTAANDEN DIE WERKEN.....	26
7.4	ARBEIDSDEELNAME VAN MANNEN EN VROUWEN NAAR LEEFTIJD.....	26
7.5	CONCLUSIE.....	28
8	ANW EN OVERIGE INKOMENSBRONNEN VAN NABESTAANDEN	29
9	CONCLUSIE.....	31
	LITERATUUR	33
	BIJLAGE VRAGENLIJST NABESTAANDEN.....	FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.

Inleiding en probleemstelling

Verweduwing is een ingrijpende gebeurtenis in iemands leven. Niet alleen zijn er de emoties zoals verdriet en eenzaamheid, ook sociale aspecten spelen een rol. Een weduwe of weduwnaar komt opeens zonder partner in het leven te staan, moet de zorg voor de kinderen alleen op zich nemen en contacten onderhouden met familie en vrienden (Guiaux et al., 2007). Ook financieel kan er veel veranderen. Het is niet ongebruikelijk dat het huishoudinkomen minder wordt, terwijl veel uitgaven hetzelfde blijven (Burkhauser et al., 2005).

Om hierin tegemoet te komen werd in 1959 de Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW) ingevoerd. De AWW was er toen alleen voor vrouwen en kinderen. De positie van vrouwen in de samenleving is tegenwoordig heel anders dan tijdens de invoering van de AWW. Destijds was het een verzekering tegen de inkomensderving door het overlijden van de kostwinner. Vanaf 1988 was de AWW als gevolg van een gerechtelijke uitspraak² overigens ook van toepassing op mannen.

Van AWW naar Anw

Mede door de veranderende positie van de vrouw werd de AWW in 1996 vervangen door de Algemene nabestaandenwet (Anw). Die wet houdt rekening met het inkomen van de nabestaande. Bovendien komen sinds de invoering van de Anw nabestaanden die in 1950 of later zijn geboren alleen in aanmerking voor een uitkering als ze thuiswonende minderjarige kinderen hebben of arbeidsongeschikt zijn. Op de verschillen tussen de AWW en de Anw is uitgebreid ingegaan door Covelli (2008) en De Jonge (2008b).

De Anw en vrouwen

Bij de start van de Anw in 1996 bestond de gedachte dat vrouwen in toenemende mate zelf in hun inkomen kunnen voorzien (Does et al., 2001). Daardoor was een nabestaandenpensioen alleen nog noodzakelijk voor nabestaanden met kinderen en voor arbeidsongeschikte nabestaanden. Voor de maatschappij is het van belang dat de Anw -net als andere regelingen van de verzorgingsstaat - aansluit op de behoeften in de samenleving. Uit onderzoek van het CBS (Bruggink en Te Riele, 2007) bleek dat in 2004 vooral onder vrouwelijke nabestaanden de Anw nog steeds een belangrijke rol speelde.

Verder is het voor de SVB van belang om te weten of de arbeidsparticipatie invloed heeft op het gebruik van de Anw. Dit onderzoek richt zich dan ook op de rol van werk bij verweduwing.

Evaluatie in 2001

In 2001 is een evaluatieonderzoek naar de Anw gedaan (Does et al., 2001). Hieruit bleek onder andere dat de Anw grotendeels aan de nieuwe behoefte van grotere zelfstandigheid voor vrouwen voldoet. Verder kwamen drie structurele knelpunten in de uitvoering aan het licht:

² CRvB, 7 december 1988, RSV 1989, nr. 67

- 1) Een deel van de nabestaanden maakt geen gebruik van de Anw, omdat zij hier niet of onvoldoende van op de hoogte zijn;
- 2) Het aantal werkzoekende Anw'ers is onbekend;
- 3) Het onrechtmatigheidspercentage in de gevalsbehandeling is eind jaren negentig sterk gestegen.

Het is interessant om te bekijken wat er sinds 2001 veranderd is. Bij jongere cohorten vrouwen is de arbeidsparticipatie immers hoger dan bij oudere cohorten. Daarnaast zijn er verschillende beleidswijzigingen geweest. Zo is de distributie van aanvraagsets bij de SVB aangepast en kunnen gemeenten tegenwoordig bij het Inlichtingenbureau terecht voor gegevens over Anw'ers. In 2003 voldeed het onrechtmatigheidspercentage van de Anw aan de norm van 1%. Sindsdien wordt dit percentage anders berekend en is de onrechtmatigheid geen knelpunt meer. De andere twee knelpunten worden in dit onderzoek besproken.

Probleemstelling

In dit onderzoek staat de volgende probleemstelling centraal:

Hoe gaan nabestaanden, jonger dan 65 jaar, om met de financiële consequenties van verweduwing, welke rol spelen werk en de Anw hierin, is dat anders dan in 2001 en zijn de structurele knelpunten uit 2001 inmiddels opgelost?

Opbouw van dit rapport

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet van dit onderzoek besproken.

In de hoofdstukken 3 tot en met 8 worden de onderzoeksvragen besproken:

In hoofdstuk 3 wordt eerst ingegaan op de financiële consequenties van verweduwing bij mensen van jonger dan 65 jaar. Bij de financiële consequenties spelen drie zaken een belangrijke rol: de attitude van nabestaanden over werken en overheidssteun na verweduwing (hoofdstuk 4), de bekendheid en het gebruik van de Anw bij verweduwing (hoofdstuk 5) en arbeidsparticipatie rondom ziekte en overlijden van de partner (hoofdstuk 6). In hoofdstuk 6 wordt ook gekeken of de attitude tegenover en de kennis van de Anw invloed hebben op de arbeidsparticipatie van nabestaanden en of nabestaanden gebruikgemaakt hebben van verlofregelingen. Hoofdstuk 7 gaat over de huidige arbeidsparticipatie van nabestaanden. Hierin wordt ook de vergelijking gemaakt met de arbeidsparticipatie van Nederlandse mannen en vrouwen naar leeftijd. Naast Anw en werk spelen ook andere inkomensbronnen een rol bij de financiële consequenties van verweduwing. De andere inkomensbronnen worden besproken in hoofdstuk 8.

De conclusies van dit onderzoek staan in hoofdstuk 9.

Onderzoeksopzet

Voor de beantwoording van de meeste onderzoeksvragen hebben we een enquête uitgezet onder nabestaanden jonger dan 65 jaar met en zonder Anw. Voor zowel de steekproeftrekking als de vragenlijst hebben we gebruikgemaakt van de evaluatie van de Anw uit 2001 (Does et al., 2001).

Enquête

Voor de enquête zijn ruim 8.000 mensen benaderd. 4.000 van hen kwamen uit het bestand van de SVB. Het was een steekproef uit een groep van 10.088 Anw'ers met kinderen en 23.820 Anw'ers zonder kinderen die tussen 2003 en 2006 nabestaande zijn geworden. Van beide groepen zijn 2.000 personen benaderd.

Daarnaast hebben wij - net als in de enquête van Regioplan in 2001 (Does et al., 2001: p. 4) - adresgegevens opgevraagd bij de Belastingdienst. Ook voor deze enquête heeft het ministerie van Financiën ontheffing verleend om adresgegevens voor dit onderzoek te gebruiken. Van de Belastingdienst ontvingen wij een bestand met 7.312 mannelijke en 10.235 vrouwelijke nabestaanden jonger dan 65 jaar zonder Anw, van wie de partners tussen 2003 en 2006 overleden waren. Uit beide groepen trokken we een steekproef van ongeveer 2.000 personen.

Aan alle geselecteerden is in de tweede helft van juni 2008 een vragenlijst gestuurd. Deze vragenlijst is door de auteurs opgesteld in samenwerking met Regioplan (zie voor de vragenlijst bijlage 1).

Respons

De respons van de enquête staat in tabel 2.1. Ruim 35% van de aangeschreven respondenten (ruim 2.800 mensen) stuurde een ingevulde vragenlijst naar Scanserv. Scanserv scande de antwoorden in en stuurde via Regioplan een databestand naar de SVB. Wij hebben de resultaten herwogen op basis van wel/geen Anw, met/zonder kind, geslacht en vóór/vanaf 1950. Zo konden we uitspraken doen over de hele populatie nabestaanden, waarvan de partner is overleden in de jaren 2003 tot en met 2006.

Tabel 2.1 Steekproef en respons van de enquête

	Populatie	steekproef	Respons	Respons- percentage	weging binnen populatie	weging binnen respons
Anw met kind	10.088	2.005	632	31,5%	19,6%	22,2%
Anw zonder kind	23.820	2.009	735	36,6%	46,3%	25,8%
geen Anw man	7.312	1.999	704	35,2%	14,2%	24,7%
geen Anw vrouw	10.235	1.998	782	39,1%	19,9%	27,4%
Totaal	51.455	8.011	2.853	35,6%	100,0%	100,0%
Met kind	11.424	2.322	721	31,1%	22,2%	25,3%
Zonder kind	40.031	5.689	2.132	37,5%	77,8%	74,7%
Mannen	15.470	2.998	1.034	34,5%	30,1%	36,2%
Vrouwen	35.985	5.013	1.819	36,3%	69,9%	63,8%
Vóór 1950	25.004	2.647	996	37,6%	48,6%	34,9%
1950 of later	26.451	5.364	1.857	34,6%	51,4%	65,1%

Toelichting bij de tabellen en figuren in de rapportage

Bij de tabellen en figuren die afkomstig zijn van de enquête staat aangegeven op hoeveel geldige waarnemingen (N) deze gebaseerd zijn. N staat voor een aantal waarnemingen dat herwogen is om uitspraken te kunnen doen over de volledige populatie nabestaanden van jonger dan 65 jaar in juli 2008, waarvan de partner is overleden in de jaren 2003 tot en met 2006.

De gegevens van de Nederlandse mannen en vrouwen naar leeftijd die worden gebruikt in hoofdstuk 7 komen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Financiële consequenties van verweduwing

Als mensen een huishouden delen dan zijn er uitgaven waarvan ze samen profiteren. Als één van de partners overlijdt, dan vallen deze schaalvoordelen weg. Maar dat niet alleen: er vallen ook vaak inkomsten en uitgaven van de overleden partner weg en daar kunnen nieuwe inkomsten en uitgaven tegenoverstaan. Of mensen er financieel per saldo op voor- of achteruitgaan als hun partner overlijdt, hangt af van de inschatting van deze schaalvoordelen (Burkhauser et al. 2005).

Inkomen na verweduwing

Volgens Kalmijn & Alessie (2008) wijkt het inkomen van weduwen jonger dan 65 jaar vanaf 2 jaar na verweduwing nauwelijks af van het inkomen vóór verweduwing (gecorrigeerd voor schaalvoordelen). Wij hebben nabestaanden gevraagd hun financiële situatie voor en na het overlijden van hun partner te vergelijken. Daaruit blijkt het volgende:

- 40% vindt dat de financiële situatie ongeveer hetzelfde is gebleven;
- 49% geeft aan dat de financiële situatie slechter is geworden;
- 11% zegt dat de financiële situatie verbeterd.

De situatie voor overlijden

Aan de nabestaanden is ook gevraagd hoe zij de financiële situatie kort voor het overlijden van de partner omschrijven:

- 64% vindt die financiële situatie goed tot zeer goed;
- 26% vindt de situatie redelijk;
- 10% omschrijft de situatie als (zeer) problematisch.

Uit ons onderzoek blijkt dat de financiële situatie voor het overlijden van de partner geen grote invloed heeft op het wel of niet verslechteren van de financiële situatie na verweduwing. Tussen nabestaanden die voor het overlijden van de partner de situatie goed vonden en degenen die de financiële situatie redelijk vonden zijn nauwelijks verschillen. Nabestaanden die voor het overlijden van de partner al een problematische situatie hadden, zeggen iets vaker dat hun situatie er na verweduwing op vooruit is gegaan.

In tabel 3.1 is de financiële situatie voor het overlijden van de partner vergeleken met de huidige financiële situatie.

Tabel 3.1 Huidige financiële situatie vergeleken met de financiële situatie voor het overlijden van de partner (N=2.768)

		Huidige financiële situatie			
		Hetzelfde	Slechter	Beter	Totaal
Situatie voor overlijden partner	Goed	27,3%	31,8%	4,9%	63,9%
	Redelijk	10,6%	12,9%	2,9%	26,3%
	Slecht	2,4%	4,3%	3,1%	9,7%
	Totaal	40,3%	48,9%	10,8%	100,0%

Huidige Anw'ers zeggen vaker dat zij voor het overlijden van de partner in een slechtere financiële situatie zaten dan nabestaanden zonder Anw. Er zijn echter geen grote verschillen tussen Anw'ers en andere nabestaanden in de teruggang op het gebied van hun financiële situatie.

Oorzaken van verbetering

Van de nabestaanden is 11% er financieel op vooruit gegaan. Een kwart van de nabestaanden die er financieel op vooruitgegaan zijn geeft aan dat ze zelf een hoger inkomen hebben en 12% dat hun huidige partner een hoger inkomen heeft dan hun overleden partner. Daarnaast is bij een deel van de nabestaanden de financiële verbetering het gevolg van lagere lasten. Zo heeft 34% van de nabestaanden die er financieel op vooruitgegaan zijn lagere woonlasten, heeft 27% een levensverzekering uitbetaald gekregen, zijn bij 17% de kinderen het huis uit.

Gevolgen van verslechtering

Wat zijn de consequenties van financiële achteruitgang na verweduwing?

Het grootste deel van de nabestaanden die er financieel op achteruit zijn gegaan bezuinigt op uitgaven (70% op extraatjes, 60% op levensonderhoud en 58% op grote uitgaven). Daarnaast neemt 40% van de nabestaanden die er financieel op achteruit zijn gegaan spaargeld op en moet 13% (meer) werken. Het lage aantal nabestaanden dat vanwege financiële achteruitgang gaat werken komt mogelijk doordat nabestaanden die zijn gaan werken er minder vaak financieel op achteruit gaan. Andere mogelijkheden worden minder genoemd.

Leeftijd en werken

De consequenties van een verslechterde financiële situatie hangen sterk samen met de leeftijd waarop iemand is verweduwd. Personen die op jongere leeftijd nabestaande zijn geworden, zijn veel vaker gaan werken dan oudere nabestaanden. Van de personen die jonger dan 55 jaar waren toen ze nabestaande werden, is ruim 20% meer gaan werken vanwege de slechtere financiële situatie. Wel wordt in alle leeftijdscategorieën vaker bezuinigd dan dat er gewerkt wordt. Blijkbaar is voor de meerderheid van de nabestaanden die er financieel op achteruit zijn gegaan, deze achteruitgang geen reden om meer te gaan werken.

Wat te doen zonder Anw?

Stel dat er geen Anw-uitkering zou zijn, wat zouden Anw'ers dan doen?

Een groot deel van de Anw'ers zegt te gaan bezuinigen: 51% op extraatjes, 42% op levensonderhoud en ook 42% op grote uitgaven. Verder zegt 31% een bijstandsuitkering te gaan aanvragen als de Anw wordt afgeschaft, 20% spaargeld op te nemen en 17% zijn of haar huis te verkopen. Van de Anw'ers zegt 21% meer te gaan werken als ze geen Anw meer zouden ontvangen.

Andere mogelijkheden worden minder genoemd. Ook hier zijn de antwoorden sterk afhankelijk van de leeftijd van Anw'ers. Opnieuw zouden jongere Anw'ers veel vaker gaan werken; van de Anw'ers tot 55 jaar zou ruim 34% gaan werken.

Kortom

Bijna de helft van de nabestaanden is er na het overlijden van de partner financieel op achteruitgegaan. Het lijkt erop dat nabestaanden werken geen wenselijk of haalbaar middel vinden om de consequenties van die achteruitgang op te vangen.

Attitude van nabestaanden tegenover werken na verwezuwing

In dit hoofdstuk bekijken we de attitude van nabestaanden tegenover werken na verwezuwing. We hebben dit uitgewerkt naar twee dimensies:

- 1) de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en burger;
- 2) het moeten werken van nabestaanden.

De onderzoeksvragen

In totaal hebben we vier attitudevragen gesteld over de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en burger en zes attitudevragen over nabestaanden en werken. Daarna hebben we gekeken of we op basis van deze attitudevragen schalen konden vormen. Na een factoranalyse kwamen we op de volgende drie factoren:

- arbeidsplicht nabestaanden
- overheidssteun
- verantwoordelijkheid burger

De eerder genoemde dimensie ‘verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en burger’ splitsen we dus in ‘overheidssteun’ en ‘verantwoordelijkheid van de burger’.

Na betrouwbaarheidsanalyse bleek dat er alleen een redelijk betrouwbare schaal³ was te vormen over de arbeidsplicht onder nabestaanden. Deze schaal is gevormd op basis van drie stellingen. Die stellingen en de mening van nabestaanden daarover staan in tabel 4.1.

Tabel 4.1 Stellingen over arbeidsplicht van nabestaanden

	Helemaal Eens	Eens	Neutraal weet niet	Oneens	Helemaal oneens	N
Arbeidsplicht nabestaanden						
Vrouwen die nooit gewerkt hebben, hoeven niet te werken als hun partner overleden is	11,1%	16,8%	29,3%	32,9%	9,9%	2.729
Een nabestaande met minderjarige kinderen hoeft niet te werken	18,6%	31,4%	25,7%	20,3%	4,0%	2.717
Een nabestaande met kinderen die ouder dan 12 jaar zijn, zou moeten werken	7,5%	40,3%	35,7%	13,9%	5,7%	2.718

³ We hebben een schaal gevormd door per respondent de gemiddelde score te berekenen over de antwoorden, waarbij voor de eerste twee stellingen gold helemaal eens = 1, eens = 2, neutraal / weet niet = 3, oneens = 4, helemaal oneens = 5 en voor de derde stelling helemaal eens = 5, eens = 4, neutraal / weet niet = 3, oneens = 2, helemaal oneens = 1. Dit leverde een schaal op met een gemiddelde van 3,0 en een standaarddeviatie van 0,8. De betrouwbaarheid van deze schaal is uitgedrukt in de Cronbach's Alfa van 0,66. Dit ligt dichtbij de vuistregel van minimaal 0,7.

Moeten nabestaanden (gaan) werken?

Ruim 40% van de nabestaanden vindt dat vrouwen die nooit hebben gewerkt, in principe wel kunnen werken als hun partner overleden is. Net zoveel ondervraagden vinden dat nabestaanden met minderjarige kinderen niet hoeven te werken. Bijna de helft vindt dat een nabestaande met kinderen ouder dan 12 jaar wél moet werken. Mannen, hoger opgeleiden, mensen met hogere inkomens, jongeren en nabestaanden zonder minderjarige kinderen vinden vaker dat nabestaanden moeten werken.

Het verschil met samenwonenden

We weten alleen wat de attitude van de ondervraagde nabestaanden is nadat hun partner was overleden. De Jonge (2008a) heeft dezelfde attitudevragen voorgelegd aan (gehuwde en ongehuwde) samenwonenden. Daaruit blijkt dat nabestaanden ongeveer dezelfde attitude hebben tegenover de arbeidsplicht van nabestaanden als mensen die samenwonen met een partner. Nabestaanden vinden wel vaker dat vrouwen die nooit gewerkt hebben, ook niet hoeven te werken als hun partner overleden is.

Op basis van de meningen van nabestaanden over de drie stellingen uit tabel 4.1, hebben we een schaal gevormd die we in hoofdstuk 6 gebruiken om het verschil in arbeidsuren na verweduwing te verklaren. Als iemand een hoge score op deze schaal heeft, geeft dit aan dat diegene een voorstander is van het verplichten van nabestaanden om te werken.

De stellingen over overheidssteun en over verantwoordelijkheid van de burger leveren geen betrouwbare schalen op. Deze stellingen nemen we dan ook niet mee in de verklaring van het verschil in arbeidsuren na verweduwing in hoofdstuk 6. We laten wel de resultaten van de stellingen zien in tabel 4.2 en vergelijken we deze stellingen met de resultaten bij samenwonenden.

Tabel 4.2 Stellingen over overheidssteun en over de verantwoordelijkheid van de burger

	Helemaal Eens	Eens	neutraal/ weet niet	Oneens	Helemaal oneens	N
Overheidssteun						
De overheid moet een nabestaande met minderjarige kinderen financieel ondersteunen	57,7%	32,0%	7,3%	2,4%	0,6%	2.799
Een nabestaande heeft recht op een rouwperiode waarin hij/zij niet hoeft te werken	50,7%	35,4%	11,2%	2,4%	0,4%	2.736
De overheid moet een nabestaande die geen werk heeft helpen om een baan te vinden	18,0%	45,1%	27,0%	8,5%	1,5%	2.721
Verantwoordelijkheid van de burger						
Een nabestaande moet zelf voor voldoende inkomen zorgen	1,7%	11,8%	37,8%	34,2%	18,0%	2.735
Verzekeren tegen overlijdensrisico is de verantwoordelijkheid van burgers zelf	14,3%	33,7%	33,2%	15,5%	6,8%	2.767

Overheidssteun en eigen verantwoordelijkheid

Bijna 90% van de nabestaanden vindt dat de overheid een nabestaande met minderjarige kinderen financieel moet ondersteunen. Ook is meer dan 85% voorstander van een rouwperiode waarin nabestaanden niet hoeven te werken. Bijna twee op de drie nabestaanden is voorstander van hulp van de overheid bij het vinden van een baan. Ongeveer net zoveel samenwonenden zijn voorstander van overheidssteun bij het vinden van een baan als nabestaanden (De Jonge, 2008a).

Ruim de helft van de nabestaanden vindt niet dat nabestaanden zelf moeten zorgen voor voldoende inkomen. Bijna de helft van de nabestaanden vindt dat verzekeren tegen overlijdensrisico de verantwoordelijkheid van burgers zelf is. Samenwonenden zijn het vaker eens met deze stellingen dan nabestaanden (De Jonge, 2008a). Hoewel we geen mensen ondervraagd hebben voor én na verweduwing is dit een indicatie dat nadat mensen zelf nabestaande zijn geworden, zij minder verantwoordelijkheid bij de nabestaande leggen.

Rol van de Anw

Nabestaanden die voor Anw in aanmerking komen, kunnen de financiële consequenties van verweduwing (deels) daarmee opvangen. Maar zijn nabestaanden hiervan wel op de hoogte? En vragen ze Anw ook daadwerkelijk aan als ze daar recht op hebben? Die vragen staan centraal in dit hoofdstuk. Ook beschrijven we de aanvraagprocedure van de Anw.

We maken onderscheid tussen mensen met en zonder kinderen en tussen mensen die geboren zijn voor en na 1950. Nabestaanden met kinderen jonger dan 18 jaar komen al snel in aanmerking voor een halfwezenuitkering. In tegenstelling tot de nabestaandenuitkering is deze niet inkomensafhankelijk.

De aanvraagprocedure bij de Anw

Eén van de knelpunten uit 2001 (Does et al., 2001) was dat een deel van de nabestaanden geen gebruik maakt van de Anw terwijl ze er wel recht op heeft. Naar aanleiding hiervan heeft de SVB de aanvraagprocedure grondig herzien.

Nieuwe aanvraagprocedure

In de oude procedure werden de aanvraagsets via gemeenten verspreid. Eventueel konden nabestaanden bellen met de SVB om een aanvraagset aan te vragen. In 2004 heeft de SVB een nieuwe aanvraagprocedure ingevoerd. Dit houdt in dat wij gegevens doorkrijgen uit de gemeentelijke basisadministratie (GBA) over het overlijden van mensen, zodat wij nabestaanden direct kunnen benaderen. Wij selecteren nabestaanden die mogelijk recht hebben op Anw en sturen hen een aanvraagformulier. Nabestaanden die waarschijnlijk geen kans maken op Anw, krijgen een schema toegestuurd waarmee zij zelf kunnen bepalen of zij recht hebben op een Anw-uitkering.

Uit een eigen evaluatie van de SVB over de nieuwe aanvraagprocedure (SVB, 2005) bleek dat de nieuwe procedure een stuk effectiever is: zowel het aantal aanvragen als het aantal toekenningen is toegenomen.

Vijf groepen nabestaanden

Bij het onderzoeken of nabestaanden op de hoogte zijn van de Anw, door wie ze hierover geïnformeerd zijn en of ze daadwerkelijk Anw aangevraagd hebben, verdelen we de nabestaanden in vijf groepen:

- *Vóór 1950, laag inkomen*
Nabestaanden die vóór 1950 zijn geboren, op het moment van overlijden van de partner geen minderjarige kinderen hadden en in 2007 een jaarinkomen ontvingen van minder dan 30.000 euro⁴. Zij komen in de meeste gevallen wel in aanmerking

⁴ Bij de nabestaandenuitkering geldt een inkomenstoets, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen inkomen uit arbeid en inkomen i.v.m. arbeid. Voor een nabestaandenuitkering mag het inkomen uit arbeid niet hoger zijn dan ongeveer € 2.250 bruto per maand. Dit komt naar op een bruto jaarinkomen van ongeveer € 30.000. Bij inkomen i.v.m. arbeid (uitkeringen) ligt deze grens lager.

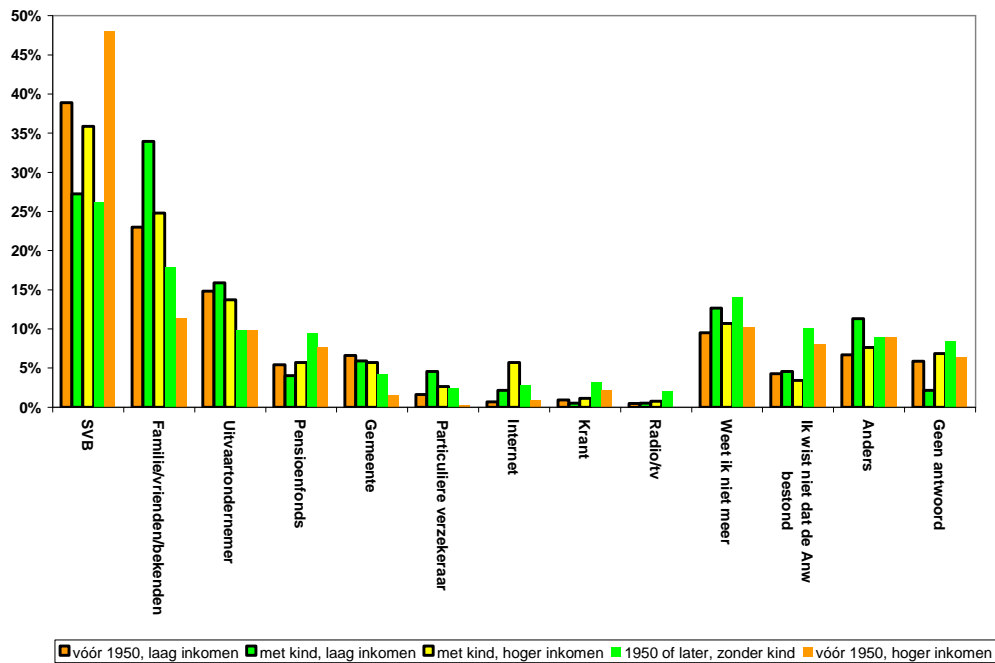
voor de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering, maar niet voor de inkomensonafhankelijke halfwezenuitkering.

- *Met kind, laag inkomen*
Nabestaanden die op het moment van overlijden van de partner minderjarige kinderen hadden en in 2007 een jaarinkomen hadden van minder dan 30.000 euro. Zij komen in de meeste gevallen zowel in aanmerking voor de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering als voor de inkomensonafhankelijke halfwezenuitkering.
- *Met kind, hoger inkomen*
Nabestaanden die op het moment van overlijden van de partner minderjarige kinderen hadden en in 2007 een jaarinkomen ontvingen van meer dan 30.000 euro. Zij komen in de meeste gevallen niet in aanmerking voor de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering, maar wel voor de inkomensonafhankelijke halfwezenuitkering.
- *1950 of later, zonder kind*
Nabestaanden die in 1950 of later geboren zijn en op het moment van overlijden van de partner geen minderjarige kinderen hadden. Zij komen voor geen van de uitkeringen in aanmerking.
- *Vóór 1950, hoger inkomen.*
Nabestaanden die vóór 1950 zijn geboren, op het moment van overlijden van de partner geen minderjarige kinderen hadden en in 2007 een jaarinkomen hadden van meer dan 30.000 euro. Zij komen voor geen van de uitkeringen in aanmerking.

Zijn nabestaanden op de hoogte van de Anw?

Nabestaanden kunnen op verschillende manieren informatie verkrijgen over de Anw. Wij hebben nabestaanden gevraagd door wie zij zijn geïnformeerd. In figuur 5.1 staan de resultaten.

Figuur 5.1 Informatiebron over Anw (N=2.556)

Informatiebronnen

De meeste nabestaanden hebben hun kennis over de Anw van de SVB, familie, vrienden of bekenden en de uitvaartondernemer. Als je bedenkt dat de meeste nabestaanden sinds 2004 automatisch een aanvraagformulier Anw of een schema van de SVB ontvangen, noemen relatief weinig mensen de SVB als informatiebron van de Anw.

Mensen die vóór 1950 zijn geboren, halen hun informatie vooral bij de SVB. Mensen die in 1950 of later zijn geboren hebben ongeveer evenveel informatie van de SVB als van familie, vrienden en bekenden. Deze laatste groep is vaker informatiebron voor lage inkomens, weduwen en nabestaanden met kinderen tussen 12 en 24 jaar. De uitvaartondernemer is vaker informatiebron van weduwen, lager of middelbaar opgeleiden en voor nabestaanden die geboren zijn vóór 1950 of die kinderen van 12 jaar of ouder hebben.

Onbekende bron

Sommige mensen weten niet meer hoe ze van de Anw gehoord hebben. Dat geldt voor:

- 9% van de kinderloze nabestaanden die vóór 1950 zijn geboren en een laag inkomen hebben;
- 13% van de nabestaanden met kinderen en een laag inkomen;
- 11% van de nabestaanden met kinderen en een hoger inkomen.

Onder nabestaanden die vanwege het niet hebben van kinderen of een te hoog inkomen niet in aanmerking komen voor de Anw zijn deze percentages vergelijkbaar. Weduwen weten relatief vaak niet meer van wie ze van de Anw gehoord hebben.

(On)bekend met de Anw

Inkomen, opleiding en het samenwonen met een partner hebben geen invloed op de kennis van de Anw. Bij zowel nabestaanden met minderjarige kinderen als vóór 1950 geboren nabestaanden zonder minderjarige kinderen en met een laag inkomen wist ongeveer 4% niet dat de Anw bestond. Van de nabestaanden die - vanwege het niet hebben van kinderen of een te hoog inkomen - niet in aanmerking komen voor de Anw, wist ongeveer 10% niet dat de Anw bestond. Weduwnaren en nabestaanden die sinds 1950 zijn geboren hebben vaker nooit van de Anw gehoord, nabestaanden met kinderen tussen de 12 en 18 jaar hebben minder vaak nooit van de Anw gehoord. De bekendheid met de Anw is groter onder weduwen, nabestaanden die vóór 1950 geboren zijn en nabestaanden met kinderen tussen de 12 en 18 jaar.

Wie is verantwoordelijk voor informatie over de financiële gevolgen van overlijden van de partner?

In hoeverre vinden nabestaanden dat verschillende partijen verantwoordelijk zijn voor het verstrekken van informatie over de financiële gevolgen van verweduwing?

Tabel 5.1 Verantwoordelijkheid voor informatie over financiële gevolgen overlijden partner

Wie	Volledig	In sterke mate	Neutraal/geen mening	In beperkte mate	Niet	Totaal	N
Pensioenfonds	23,5%	52,5%	14,7%	7,8%	1,5%	100,0%	2.596
Overheid	23,6%	48,0%	16,0%	10,7%	1,7%	100,0%	2.618
Bij zichzelf	24,5%	40,5%	25,0%	7,3%	2,7%	100,0%	2.525
Pensioenadviseur	16,3%	43,5%	27,8%	8,2%	4,2%	100,0%	2.448
Werkgever	14,4%	38,9%	27,5%	13,3%	5,9%	100,0%	2.553
Vakbond	8,5%	26,9%	40,7%	12,5%	11,4%	100,0%	2.468
School	3,6%	11,2%	47,1%	12,0%	26,1%	100,0%	2.462

Een meerderheid van de nabestaanden legt volledig of in sterke mate verantwoordelijkheid bij pensioenfonds, de overheid, bij zichzelf, pensioenadviseurs en werkgevers. Over de verantwoordelijkheid van vakbonden en scholen zijn nabestaanden neutraal/hebben ze geen mening.

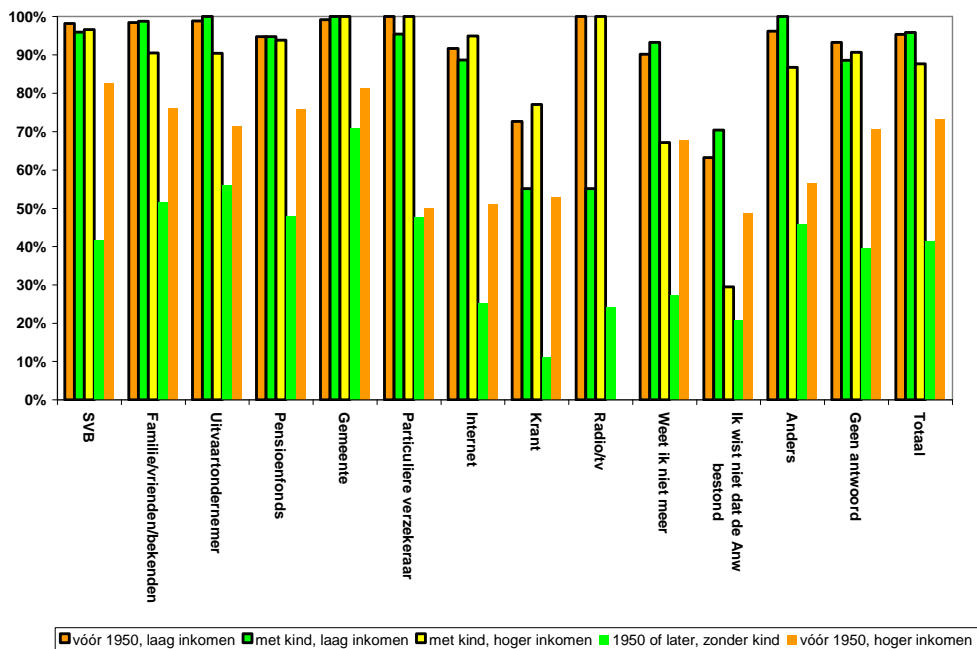
De Jonge (2008a) heeft samenwonenden gevraagd in hoeverre zij verschillende partijen verantwoordelijk vinden voor informatie over de financiële gevolgen van het overlijden van de partner. In vergelijking met samenwonenden leggen nabestaanden meer verantwoordelijkheid bij de overheid en de pensioenadviseur en minder bij de nabestaande zelf.

Vragen nabestaanden Anw aan?

Dat een nabestaande op de hoogte is van de Anw, betekent niet automatisch dat hij of zij de uitkering ook aanvraagt. Eind 1999 werd het niet-gebruik geschat op 4,6% (Does et al., 2001). Voor nabestaanden onder de 65 jaar was dit percentage bijna 4% (3,5% onder nabestaanden met een laag inkomen die vóór 1950 geboren zijn en 4,4% onder nabestaanden met kinderen en een laag inkomen). Het niet-gebruik van de halfwezenuitkering onder nabestaanden met een minderjarig kind en een hoger inkomen was eind 1999 ongeveer 6%.

Hebben nabestaanden onder de 65 jaar dat beeld de afgelopen jaren veranderd? In figuur 5.2 staat hoeveel nabestaanden Anw aanvragen en waar ze hun informatie vandaan haalden.

Figuur 5.2 Aanvragen Anw naar informatiebron (N=2.656)

Niet-gebruik van de Anw

De overgrote meerderheid van de nabestaanden die in aanmerking komt voor de Anw dient een aanvraag in. Toch doen zij dit niet allemaal:

- Bij nabestaanden die in aanmerking komen voor de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering ligt het niet-gebruik op ruim 4% (4,7% bij nabestaanden die vóór 1950 geboren zijn, een laag inkomen hebben en geen minderjarig kind en 4,1% bij nabestaanden met een minderjarig kind en een laag inkomen).
- Bij nabestaanden met een minderjarig kind en een hoger inkomen die alleen in aanmerking komen voor de halfwezenuitkering ligt het niet-gebruik op ongeveer 12%.

De groepen die waarschijnlijk niet in aanmerking komen voor de Anw omdat ze geen kinderen hebben en/of een te hoog inkomen, vragen veel minder vaak dan gemiddeld Anw aan. De weinige nabestaanden die van de Anw hebben gehoord via internet, krant, of radio en tv, vroegen ook minder vaak aan.

Redenen voor niet-gebruik

De meeste mensen die geen Anw aanvragen, denken dat ze er niet voor in aanmerking komen: tweederde van de nabestaanden die waarschijnlijk wel recht hebben op Anw, hebben het om die reden niet aangevraagd (nabestaanden geboren vóór 1950 met een laag inkomen en nabestaanden met kinderen jonger dan 18 jaar). Niet op de hoogte zijn van de Anw was voor 30% van de nabestaanden met een laag inkomen die

geboren waren vóór 1950 of die kinderen jonger dan 18 jaar hadden, reden om niet aan te vragen.

Kanttekeningen bij de resultaten

De inschattingen voor het niet-gebruik onder nabestaanden die sinds 1950 zijn geboren zijn gebaseerd op een enquêtevraag over het brutojaarinkomen in 2007. We hebben hierbij aan de nabestaanden gevraagd een keuze te maken uit verschillende inkomenscategorieën. Hiervoor hebben we aannames moeten doen die kunnen leiden tot een overschatting van het aantal mensen dat recht heeft op een inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering. Bovendien zijn door respondenten beantwoorde inkomensgegevens minder betrouwbaar dan inkomensgegevens van de Belastingdienst. Ook is gebleken dat we mensen hebben aangeschreven die niet aan de definitie van nabestaande voldoen die in de Anw gehanteerd wordt. Dit betekent dat het percentage niet-gebruik geen erg betrouwbaar gegeven is. Ook omdat we geen rekening hebben gehouden met de strengere eisen voor inkomen in verband met arbeid.

Conclusie

- De bekendheid van de Anw is groter onder weduwen, nabestaanden die vóór 1950 geboren zijn en nabestaanden met kinderen tussen de 12 en 18 jaar.
- Inkomen, opleiding en het al dan niet samenwonen met een partner hebben geen invloed op de kennis van de Anw.
- De bron van kennis over de Anw verschilt: lagere inkomens hebben deze informatie vaker van familie, vrienden en bekenden of de gemeente.
- Het niet-gebruik van de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering wordt geschat op ruim 4%.
- Het niet-gebruik onder nabestaanden met een minderjarig kind en een hoger inkomen is verdubbeld van 6% in 1999 naar 12% in 2007.

Arbeidsparticipatie rondom verweduwing

Een van de factoren die invloed heeft op de financiële situatie van nabestaanden, is hun arbeidsparticipatie. In deze paragraaf beschrijven we hoe nabestaanden omgaan met werk in de periode rond verweduwing.

Arbeidsloopbaan

Aan nabestaanden is over verschillende periodes gevraagd of ze werkten en of ze het aantal uren dat ze werkten, hebben aangepast. De respondenten zijn verdeeld in twee groepen:

- 1) een groep van wie de partner voor het overlijden wel ziek is geweest
- 2) een groep waarbij de partner voor het overlijden niet ziek is geweest.

Bij de groep die te maken kreeg met ziekte is gevraagd naar het aantal uren dat er gewerkt is in de periode voor ziekte, tijdens de ziekte en het eerste jaar na overlijden van de partner. Bij de groep die niet te maken kreeg met ziekte is gevraagd naar het aantal uren dat zij werkten in de periode voor overlijden en het eerste jaar na overlijden. De resultaten staan in de tabellen 6.1 en 6.2.

Tabel 6.1 Percentage arbeidsloopbanen van nabestaanden die niet te maken kregen met een ziekte van de partner (N=736)

Evenveel blijven werken	34,3%
Nooit gewerkt	34,3%
Gestopt na overlijden	5,1%
Minder werken na overlijden	9,3%
Meer werken na overlijden	5,0%
Begonnen met werken na overlijden	4,7%
Weet niet	7,4%
Totaal	100,0%

Tabel 6.2 Percentage arbeidsloopbanen van nabestaanden die wel te maken kregen met een ziekte van de partner (N=2.066)

Evenveel blijven werken	30,4%
Nooit gewerkt	30,7%
Minder werken tijdens ziekte	7,5%
Minder werken na overlijden	3,5%
Stoppen met werken bij ziekte	9,8%
Stoppen met werken na overlijden	3,9%
Beginnen met werken na overlijden	2,1%
Meer werken na overlijden	2,2%
Stoppen bij ziekte, beginnen na overlijden	2,0%
Minder werken bij ziekte, meer na overlijden	1,0%
Weet niet	3,5%
Overig	3,4%
Totaal	100,0%

Aanpassen van de arbeidsparticipatie

Binnen beide groepen (met en zonder ziekte van de partner) zijn twee groepen te onderscheiden:

- 1) een groep die de hele tijd evenveel is blijven werken;
- 2) een groep die de hele periode niet heeft gewerkt.

Een ruime meerderheid van de nabestaanden past zijn of haar arbeidsaanbod dus niet aan in de periode rondom verweduwing.

Van de groep die niet te maken heeft gehad met een zieke partner stopt 5% en gaat 9% minder werken na overlijden, terwijl 5% begint met werken en 5% meer gaat werken.

Van de groep nabestaanden die wel te maken heeft gekregen met een zieke partner vermindert een groter deel het arbeidsaanbod. Van deze groep gaat 7,5% minder werken en stopt 10% met werken tijdens de ziekte van de partner⁵. Daarnaast gaat 3,5% minder werken en stopt 4% met werken na de dood van de partner.

Ook hier verruimen minder nabestaanden hun arbeidsaanbod na het overlijden van de partner: 2% gaat meer werken en 2% begint met werken.

Er is slechts een kleine groep die nadat ze tijdens de ziekte van de partner minder zijn gaan werken of gestopt zijn met werken na de dood weer (meer) gaan werken: dit is in totaal 3%.

Kenmerken van werkenden en niet-werkenden

Nabestaanden die zijn blijven werken omschrijven hun financiële situatie vaker als gelijk aan die voor het overlijden van hun partner. Ook is hun financiële situatie vaker dan gemiddeld beter geworden. Nabestaanden die nooit hebben gewerkt zeggen vaker een slechtere financiële situatie te hebben dan voor het overlijden van de partner.

Voor de overige groepen komt er geen duidelijk beeld naar voren.

Nabestaanden die zijn blijven werken hebben minder vaak een Anw-uitkering, zijn vaker man, zijn vaker hoog opgeleid en hebben minder vaak kinderen. Ook zijn nabestaanden die zijn blijven werken vaker nabestaande geworden toen zij tussen de 45 en 55 jaar oud waren en de overleden partner een baan had voordat deze ziek werd of overleed.

Verder valt op dat mannen vaker stoppen of minder gaan werken in de periode rond verweduwing en dat vrouwen vaak meer gaan werken of beginnen met werken. Dit komt waarschijnlijk doordat mannen vaker werken dan vrouwen.

Nabestaanden zonder Anw-uitkering beginnen vaker met werken. Mogelijk gaat dit om jongere nabestaanden die niet in aanmerking komen voor de Anw en zo gedwongen worden om te gaan werken.

Jongere nabestaanden passen hun arbeidsaanbod sneller aan dan oudere nabestaanden (zij gaan zowel vaker meer als minder werken). Verder valt nog op dat hoger opgeleide nabestaanden vaker minder gaan werken en dat nabestaanden met kinderen vaker (meer) gaan werken.

⁵ deze groep gaat niet na de dood van de partner weer meer werken

Verklaring arbeidsloopbaan

In deze paragraaf voegen we de nabestaanden die wel te maken hebben gehad met de ziekte van de partner samen met de nabestaanden die wel te maken hebben gehad met de ziekte van de partner. We vergelijken de arbeidsuren na overlijden met de arbeidsuren toen de overleden partner nog niet ziek was. We maken hierbij gebruik van een multivariatie lineaire regressie. Dat wil zeggen dat we kijken naar de gecombineerde effecten van verschillende verklaringen.

Tabel 6.3 Lineaire regressie van de aanpassing van het aantal arbeidsuren na verweduwing (N=2.668)

	Coëfficiënt
Arbeidsuren vóór overlijden ⁶	-0,319 ***
Arbeidsuren vóór overlijden X Partner ziek vóór overlijden	-0,059 **
Lage opleiding	-0,638
Hoge opleiding (Referentie: gemiddelde opleiding)	1,090 +
Geboren in 1950 of later	2,769 ***
Leeftijd (56 jaar=0)	-0,114 *
Jongste kind jonger dan 12 jaar	-4,135 ***
Jongste kind 12-17 jaar	-0,730
Jongste kind 18-23 jaar	0,537
Kind 24 jaar of ouder (Referentie: geen kind)	0,156
Attitude arbeidsplicht nabestaanden	0,938 ***
Constante	0,094
Adj. R ²	23,1%

+90% betrouwbaar, *95% betrouwbaar, **99% betrouwbaar, ***99,9% betrouwbaar

Aanpassing van arbeidsuren

Op basis van deze lineaire regressie kan bijna een kwart van de variatie in de aanpassing van het aantal arbeidsuren na verweduwing worden verklaard:

Nabestaanden van wie de overleden partner niet ziek is geweest voor het overlijden en die vóór het overlijden van de partner werkten, gaan na verweduwing gemiddeld bijna een derde van het aantal uren minder werken. Als de overleden partner wel ziek is geweest en de nabestaande werkte voor de ziekte, gaat de nabestaande na verweduwing gemiddeld ruim een derde van het aantal uren minder werken dan vóór de ziekte van de partner.

Nabestaanden met een hoge opleiding gaan na verweduwing gemiddeld een uur meer werken. Nabestaanden die in 1950 of later geboren zijn, werken gemiddeld bijna drie uur per week meer na verweduwing dan nabestaanden die vóór 1950 geboren zijn. Naarmate nabestaanden ouder zijn, brengen ze hun aantal arbeidsuren verder naar beneden.

Nabestaanden met kinderen jonger dan 12 jaar gaan gemiddeld bijna 4 uur per week minder werken na verweduwing dan nabestaanden zonder kinderen. Dit sluit aan op

⁶ Bij nabestaanden van een zieke partner, worden de arbeidsuren na overlijden vergeleken met de arbeidsuren vóór ziekte van de partner.

de situatie in België, waar nabestaanden minder vaak werken als ze jonge kinderen hebben (Ponnet et al., 2007).

Naarmate nabestaanden het meer eens zijn met het verplichten van nabestaanden om te werken, werken ze meer uren na verweduwing.

De kennis van de Anw heeft geen invloed op de aanpassing van het aantal arbeidsuren na verweduwing. Ook het geslacht en het wel of niet samenwonen met een partner hebben geen invloed op de aanpassing van het aantal arbeidsuren na verweduwing.

Redenen om arbeidsdeelname aan te passen

Waarom gaan mensen meer of minder werken na het overlijden van hun partner? De redenen hiervoor zijn divers.

Nabestaanden gaan minder werken omdat:

- ze psychische en/of lichamelijke klachten hebben naar aanleiding van het overlijden van hun partner (34%);
- ze (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn (19%);
- ze meer tijd nodig hebben om voor hun kinderen te zorgen (25%);
- ze dan in aanmerking komen voor de Anw (5%).

Nabestaanden gaan meer werken omdat:

- ze een hoger inkomen nodig hebben om hun vaste lasten te betalen (58%);
- ze mee willen kunnen doen aan sociale activiteiten (14%);
- ze willen dat hun kinderen mee kunnen doen aan sociale activiteiten (6%);
- ze een aanbod hebben gekregen om zijn of haar contract uit te breiden (11%).

Andere redenen worden minder genoemd.

Verlofregelingen

Nabestaanden hoeven hun contracturen niet naar beneden te brengen als ze minder willen gaan werken. Ze kunnen ook gebruikmaken van verlofregelingen. Het SCP (Van Luijn & Keuzenkamp, 2004) heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar het gebruik van onder meer het verlof vanwege zorg voor zieken of stervenden. Hieruit bleek dat 40% van de rechthebbenden er behoefte aan had en er gebruik van maakte. In ons onderzoek vinden we een vergelijkbaar percentage: 44% van de nabestaanden heeft gebruikgemaakt van een verlofregeling. Deze nabestaanden maken vooral gebruik van ziekteverlof (27%) en zorgverlof of bijzonder verlof (11%). Van de andere verlofregelingen wordt nauwelijks gebruik gemaakt.

Van de nabestaanden die te maken hadden met een ziekte van de partner voor overlijden heeft 55% rond de ziekte gebruikgemaakt van een verlofregeling. Van deze groep nabestaanden heeft 28,5% gebruikgemaakt van zorgverlof of bijzonder verlof, 22% heeft gebruik gemaakt van ziekteverlof en 8% van onbetaald verlof.

Nabestaanden met een zieke partner maken vrijwel geen gebruik van ouderschapsverlof en de levensloopregeling. Van de laatste regeling heeft een groot gedeelte van de respondenten waarschijnlijk nog geen gebruik kunnen maken omdat die nog niet was ingevoerd in de periode waarin zij weduwe/weduwenaar werden.

Conclusie

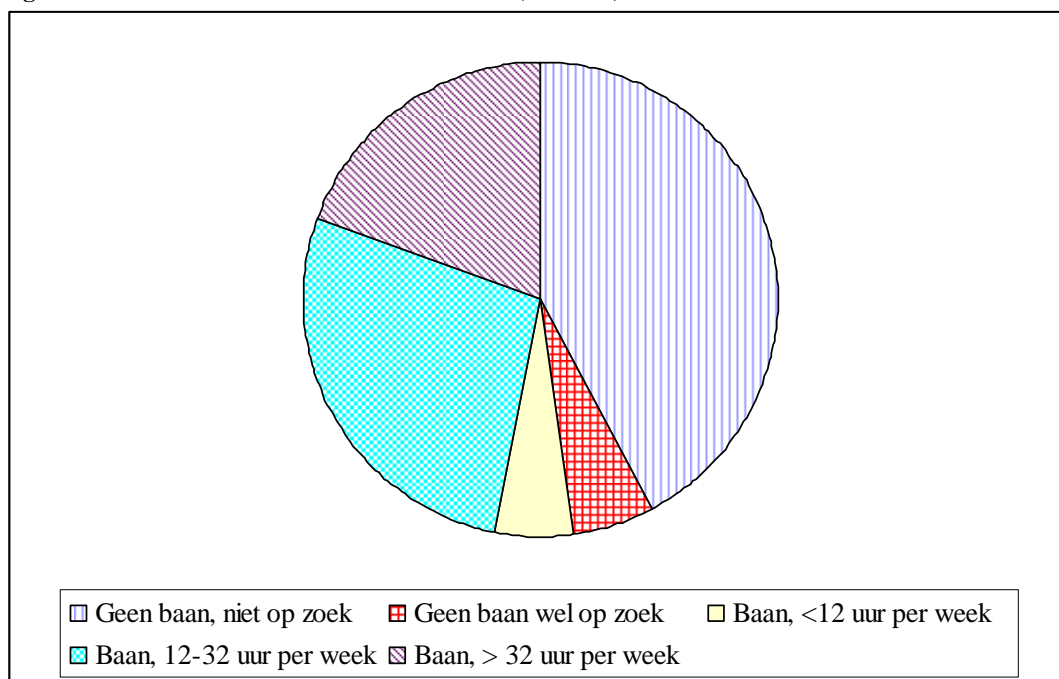
- Nabestaanden die voorstander zijn van het werken van nabestaanden zijn na verweduwing meer gaan werken.
- De kennis van de Anw speelt geen rol bij het aantal uren dat mensen werken nadat hun partner overleden is.
- Nabestaanden waarvan de partner ziek is voor overlijden geweest brengen hun arbeidsuren meer terug ten opzichte van toen de partner nog gezond was dan nabestaanden waarvan de partner niet ziek is geweest.
- Nabestaanden die (meer) gaan werken doen dit meestal om de financiële consequenties op te vangen.
- Een groot deel van de nabestaanden die stoppen of minder gaan werken doet dit omdat zij psychische of lichamelijke klachten hebben naar aanleiding van het overlijden van de partner.

Huidige arbeidsparticipatie van nabestaanden

Arbeidsparticipatie van nabestaanden

Aan de nabestaanden is gevraagd of ze op dit moment een betaalde baan hebben. Ruim de helft (52%) van de nabestaanden had in juli 2008 (het moment van enquêteren) een betaalde baan. Bijna 6% van de nabestaanden had geen baan, maar was wel op zoek naar een baan. De rest (42%) had geen baan en was ook niet op zoek naar een betaalde baan. Van de nabestaanden met baan had bijna 10% een baan van minder dan twaalf uur per week; zij vallen niet onder de CBS-definitie van werkzame beroepsbevolking. Verder had 53% een grotere parttimebaan van tussen de 12 en 32 uur per week en 37% een fulltimebaan van meer dan 32 uur per week.

Figuur 7.1 Arbeidsdeelname van nabestaanden (N=2.736)

Wie werken er het meest?

Weduwnaars hebben vaker een baan dan weduwen: 65% tegenover 48%. Vrouwen en mannen zijn even vaak (6%) op zoek naar een baan. Nabestaanden met kinderen hebben iets vaker een betaalde baan dan nabestaanden zonder kinderen, al is het verschil niet groot: 52 om 49%. Dit heeft mogelijk te maken met de leeftijdsopbouw van de nabestaanden.

Anw en werk

Aan de nabestaanden is gevraagd of ze op dit moment een betaalde baan hebben. Ruim de helft (52%) van de nabestaanden had in juli 2008 (het moment van enquêteren) een betaalde baan. Bijna 6% van de nabestaanden had geen baan, maar

was wel op zoek naar een baan. De rest (42%) had geen baan en was ook niet op zoek naar een betaalde baan. Van de nabestaanden met baan had bijna 10% een baan van minder dan twaalf uur per week; zij vallen niet onder de CBS-definitie van werkzame beroepsbevolking. Verder had 53% een grotere parttimebaan van tussen de 12 en 32 uur per week en 37% had een fulltimebaan van meer dan 32 uur per week.

In tabel 7.1 staat het percentage Anw'ers en niet-Anw'ers met een betaalde baan, uitgesplitst naar leeftijd.

Tabel 7.1 Percentage nabestaanden dat werkt naar leeftijd

	Anw'ers	Niet-Anw'ers
< 40 jaar	49%	76%
40 tot 45 jaar	73%	77%
45 tot 50 jaar	64%	82%
50 tot 55 jaar	66%	81%
55 tot 60 jaar	46%	71%
60 tot 65 jaar	18%	30%
Totaal	40%	65%

Nabestaanden zonder Anw werken (in alle leeftijdscategorieën) vaker dan Anw'ers. Van de nabestaanden zonder Anw van jonger dan 40 jaar zit er een groter verschil in het percentage werkenden tussen Anw'ers en niet-Anw'ers dan in andere leeftijdscategorieën. Dit heeft mogelijk te maken met het wel of niet hebben van kinderen. Verder hebben nabestaanden met een hoger opleidingsniveau vaker een betaalde baan dan nabestaanden met een lager opleidingsniveau.

Werken op de lange termijn

Van de groep nabestaanden die in de periode rond verweduwing evenveel is blijven werken als daarvoor, is ruim 82% nog steeds aan het werk. Slechts 3% is op zoek naar werk. Van de nabestaanden die nooit gewerkt hebben is 88% nog steeds niet aan het werk en ook niet op zoek naar werk. Bijna 7% is op zoek naar werk.

Opvallend is dat van de nabestaanden die gestopt zijn met werken inmiddels 40% weer een betaalde baan heeft. Van deze groep is ook een relatief groot deel (10%) op zoek naar een baan. Van de groepen die minder zijn gaan werken en die meer zijn gaan werken of zijn begonnen met werken heeft ook het overgrote deel nog steeds werk.

Er wordt door nabestaanden die nog werken gemiddeld bijna 28 uur per week gewerkt. Daarmee werken ze gemiddeld iets minder dan voor het overlijden van partner en voor de eventuele ziekte van de partner.

Nabestaanden die willen werken

(Re-)integratie van nabestaanden was een van de redenen om de Anw in te voeren. Daarom is het interessant om nabestaanden die op zoek zijn naar een baan verder te onderzoeken, hoewel de omvang van de groep beperkt is. Meest genoemde reden (39%) om een baan te willen vinden, is een hoger inkomen om de vaste lasten te kunnen betalen. Eén op de vijf werkzoekende nabestaanden wil mee kunnen doen aan sociale activiteiten. Andere redenen worden minder genoemd.

Rol van gemeenten en CWI

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het helpen van nabestaanden die aan het werk willen. Zij beschikken via de Stichting Inlichtingenbureau Gemeenten ook over de gegevens van nabestaanden. Eerder onderzoek van de Inspectie Werk en Inkomen (IWI, 2006) wees uit dat gemeenten die gegevens vooral gebruiken voor fraude- en armoedebestrijding. Verder bleek dat gemeenten het beleid hebben Anw'ers op aanvraag te bedienen.

Van de groep nabestaanden die op zoek is naar een baan staat 54% ingeschreven bij het CWI (Centrum voor Werk en Inkomen) en is 22% is door het CWI benaderd voor hulp bij het vinden van werk. Gemeenten hebben slechts 5% van de nabestaanden die op zoek zijn naar een baan benaderd voor hulp.

Dat gemeenten zo weinig nabestaanden benaderen, lijkt in lijn met de uitkomsten van het onderzoek van het IWI. In de evaluatie van de Anw uit 2001 (Does et. al. 2001) was een van de knelpunten dat consultants bij de arbeidsvoorziening niet konden zien welke werkzoekenden Anw ontvingen. Dit knelpunt is opgelost. Er lijkt alleen nog geen gebruik gemaakt te worden van de gegevens voor actieve benadering. Hierbij moeten we wel opmerken dat de Anw, net als in 2001, geen instrumenten biedt om nabestaanden actief te stimuleren.

Oorzaken en toekomst

Van de groep nabestaanden die op zoek is naar een baan denkt ruim de helft in de toekomst ook een baan te vinden. 20% denkt dat dit binnen zes maanden lukt en 31% denkt dat het nog langer dan zes maanden zal duren. Bijna de helft van de nabestaanden die op zoek zijn naar een baan, denkt dat zij nog geen baan hebben omdat zij te oud zijn. Verder denkt 22% dat hij of zij te lang niet gewerkt heeft en 13% dat werkgevers hem of haar niet wil aannemen. Verder noemt 19% lichamelijke en 18% psychische klachten en denkt 16% dat hij of zij geen passende opleiding of kennis heeft.

Nabestaanden die werken

Zijn werkende nabestaanden tevreden met het aantal uren dat zij werken? Een grote meerderheid (74%) is tevreden, 18% zou minder willen werken en 8% zou meer willen werken.

Van de nabestaanden die minder zouden willen gaan werken zegt 78% dit niet te kunnen omdat ze hun huidige inkomen nodig hebben om hun vaste lasten te kunnen betalen. Verder wordt in dertien% van de gevallen aangegeven dat de kinderen mee moeten kunnen doen aan sociale activiteiten en in 10% dat de nabestaande zelf wil kunnen meedoen aan sociale activiteiten. Andere redenen worden minder vaak genoemd.

Arbeidsdeelname van mannen en vrouwen naar leeftijd

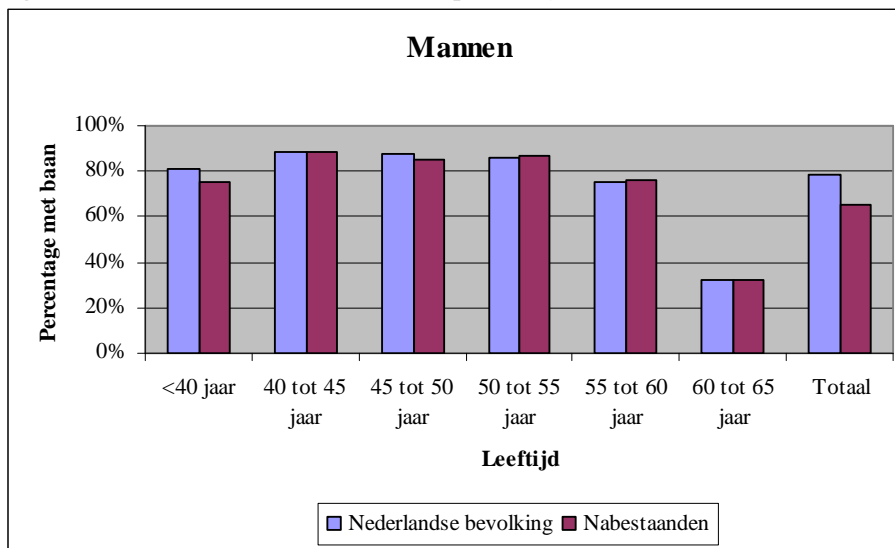
Als nabestaanden anders met werk omgaan vanwege de verweduwing, zouden zij een andere arbeidsparticipatie moeten hebben dan andere mensen. Omdat er nog geen CBS-cijfers bekend zijn over dezelfde periode als de enquêteperiode (juli 2008),

maken we voor de vergelijking gebruik van CBS-cijfers over arbeidsdeelname uit 2006.

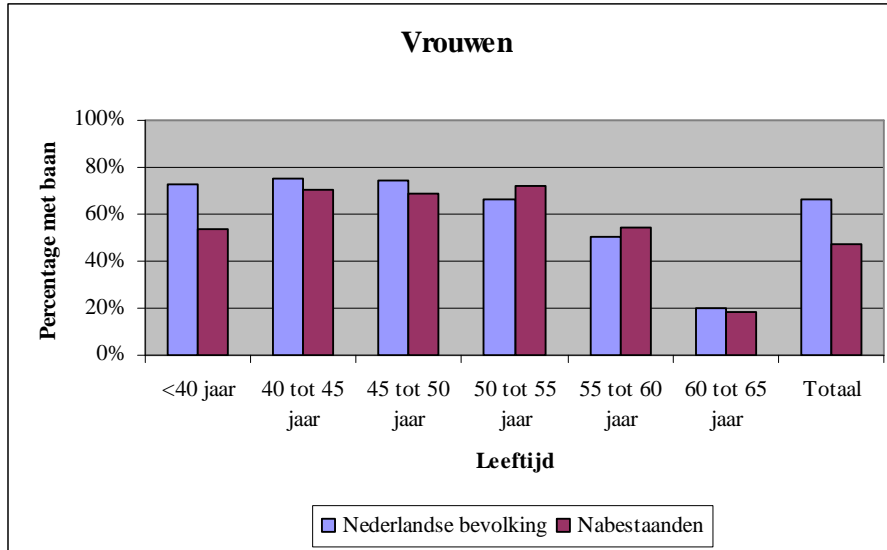
Nabestaanden werken minder

In 2006 hadden alle Nederlanders samen vaker een betaalde baan dan de nabestaanden uit onze enquête: 72% van de Nederlanders had een betaalde baan tegenover ruim de helft van de nabestaanden. Dit blijkt grotendeels te verklaren door het geslacht en de leeftijdsopbouw: onder nabestaanden zijn meer vrouwen en meer ouderen. Daarom worden in de onderstaande figuren de percentages per leeftijdscategorie gegeven.

Figuur 7.2 Arbeidsdeelname van mannen per leeftijd

Figuur 7.3 Arbeidsdeelname van vrouwen per leeftijd

Verklaring van de verschillen

Uit de figuren 7.2 en 7.3 blijkt dat er naar geslacht en leeftijdscategorie maar weinig verschillen zijn tussen nabestaanden en de totale Nederlandse bevolking. Mannelijke nabestaanden van 40 jaar of ouder werkt bijna even vaak als andere mannen van 40 jaar of ouder. Bij mannen van jonger dan 40 jaar werken nabestaanden minder dan andere mannen. Bij vrouwen werken nabestaanden van jonger dan 50 minder vaak en nabestaanden van 50 jaar of ouder vaker dan hun leeftijdsgenoten.

Conclusie

- Ruim de helft van de nabestaanden heeft een betaalde baan, aanzienlijk minder dan gemiddeld in Nederland. Dit komt vooral doordat nabestaanden gemiddeld ouder zijn. Per leeftijdscategorie zijn er geen grote verschillen in arbeidsdeelname. Mannen, nabestaanden zonder Anw en nabestaanden met kinderen hebben vaker een baan.
- Er zijn geen grote veranderingen in arbeidsdeelname tussen het eerste jaar na overlijden en de lange termijn.
- Nabestaanden die werken zijn meestal tevreden met het aantal uren dat zij werken.
- Van de werkzoekende nabestaanden denkt ruim de helft in de toekomst een baan te vinden. Ook staat ruim de helft ingeschreven bij het CWI. Ze worden niet vaak benaderd voor hulp bij het vinden van een baan door het CWI en ook gemeenten doen dit nauwelijks. Bijna de helft van deze groep denkt dat ze nog geen baan heeft gevonden omdat ze te oud is.

Anw en overige inkomensbronnen van nabestaanden

Welke inkomensbronnen hebben nabestaanden? We kijken dan naar inkomen dat nabestaanden regelmatig (minimaal een keer per jaar) ontvangen. De belangrijkste resultaten hiervan staan in tabel 8.1.

Tabel 8.1 Regelmatige inkomensbronnen van nabestaanden (N=2.853)

	Anw'ers	Niet-Anw'ers	Totaal
Aanvullend nabestaandenpensioen	63,7 %	50,7 %	57,1 %
Looninkomen	33,4 %	57,3 %	45,5 %
Anw-uitkering	100,0 %	0,0 %	44,8 %
Rente van spaarrekening	16,1 %	16,1 %	16,1 %
Kinderbijslag	24,5 %	7,5 %	15,7 %
Uitkering VUT of prepensioen	11,2 %	12,7 %	12,0 %
Uitkering wegens arbeidsongeschiktheid	7,4 %	11,0 %	9,2 %
Koopsompolis/lijfrenteverzekering	6,3 %	7,0 %	6,7 %
Winst uit eigen onderneming	3,6 %	5,2 %	4,4 %

Naast de in de tabel 8.1 genoemde inkomensbronnen is ook naar andere inkomensbronnen gevraagd. Die zijn echter dusdanig weinig genoemd dat ze niet in de tabel zijn opgenomen.

Nabestaandenpensioen

Ongeveer de helft van de nabestaanden heeft inkomsten uit arbeid. Nabestaanden zonder Anw hebben vaker inkomen uit arbeid dan Anw'ers. Inkomen uit aanvullend nabestaandenpensioen blijkt een belangrijke rol te spelen. Meer nabestaanden hebben inkomen uit een aanvullend nabestaandenpensioen dan uit Anw of uit arbeid. Vrouwen hebben veel vaker een uitkering uit aanvullend nabestaandenpensioen dan mannen: respectievelijk 69 en 33%. Dit komt doordat mannen vaker aanvullend pensioen opbouwen; de eventuele nabestaandenuitkering gaat dan naar hun meestal vrouwelijke nabestaanden.

Aanvullend pensioen, arbeid en Anw

Omdat aanvullend nabestaandenpensioen een belangrijke rol speelt in het inkomen van nabestaanden, is het interessant om te zien wat de samenhang is tussen aanvullend pensioen, arbeid en Anw. In tabel 8.2 staan de combinaties van deze drie inkomenssoorten. Omdat er grote verschillen zijn is er een splitsing gemaakt tussen mannen en vrouwen.

Tabel 8.2 De combinaties van looninkomen, Anw-uitkeringen en inkomen uit aanvullend nabestaandenpensioen van nabestaanden (N=2.853)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Alleen inkomen uit arbeid	32,4%	7,6%	15,0 %
Alleen Anw	3,6%	10,9%	8,8 %
Alleen aanvullend pensioen	5,8%	11,4%	9,6 %
Inkomen uit arbeid en Anw	8,3%	5,0%	5,9 %
Inkomen uit arbeid en aanvullend pensioen	18,7%	17,1%	17,4 %
Anw en aanvullend pensioen	2,1%	27,3%	19,5 %
Alle drie de inkomenssoorten	5,9%	12,8%	10,7 %
Geen van de inkomenssoorten	23,2%	8,0%	13,2%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%

Pensioen en werk

Relatief veel nabestaanden hebben zowel inkomen uit een aanvullend nabestaandenpensioen als inkomen uit arbeid of Anw. Vooral bij vrouwen komt de combinatie van Anw en aanvullend pensioen vaak voor. Inkomen uit aanvullend nabestaandenpensioen wordt niet in mindering gebracht op de Anw⁷. Mogelijk heeft dit invloed op het arbeidsaanbod van vrouwelijke nabestaanden. Er zijn geen grote verschillen in levensloop rond de periode van verweduwing tussen nabestaanden die wel en geen aanvullend nabestaandenpensioen krijgen.

Eenmalige uitkeringen

Bijna 36% van de nabestaanden heeft een bedrag van de verzekering ontvangen, terwijl 15% een bedrag van een pensioenfonds heeft ontvangen.

⁷ Stb. 1996, 306

Conclusie

In dit onderzoek stond de probleemstelling centraal hoe nabestaanden omgaan met de financiële consequenties van het overlijden van hun partner. We hebben vooral gekeken naar de rol die werk en de Anw hierbij spelen.

Bijna de helft van de nabestaanden is er in de periode na verweduwing financieel op achteruit gegaan. Iets minder nabestaanden zeggen dat hun financiële situatie hetzelfde is gebleven.

Niet-werkende nabestaanden zien werk niet als wenselijk of haalbaar middel om eventueel slechtere financiële consequenties op te vangen. Een meerderheid van de nabestaanden past zijn of haar arbeidsaanbod niet aan in de periode rond verweduwing. Doen ze dit wel, dan gaan ze eerder minder dan meer werken. Uit dit onderzoek blijkt dat de arbeidsloopbaan sterk samenhangt met de attitude tegenover nabestaanden en werken.

Mannen, hoger opgeleiden, mensen met hogere inkomens, jongeren en nabestaanden zonder minderjarige kinderen zijn vaker voorstander van het moeten werken van nabestaanden. Voorstanders van verplicht werken door nabestaanden, gaan zelf ook meer uren werken als hun partner overleden is. De kennis van de Anw heeft geen invloed op het aantal arbeidsuren na verweduwing. Nabestaanden vangen negatieve financiële consequenties van verweduwing liever op door te bezuinigen op uitgaven dan door meer te gaan werken.

Iets meer dan de helft van de nabestaanden maakt tijdelijk gebruik van een verlofregeling. Het gaat dan vaak om zorgverlof of ziekteverlof. Van de levensloopregeling wordt (nog) nauwelijks gebruik gemaakt.

Ongeveer de helft van de nabestaanden tot 65 jaar heeft een betaalde baan. Mannelijke nabestaanden en nabestaanden zonder Anw hebben vaker een baan. Er zijn geen grote verschillen in arbeidsdeelname tussen nabestaanden en andere Nederlanders van dezelfde leeftijd. Ruim de helft van de werkzoekende nabestaanden staat ingeschreven bij het CWI.

De Anw-uitkering wordt door ongeveer de helft van de nabestaanden gebruikt om de financiële consequenties van verweduwing op te vangen. Een risico is dat Anw-gerechtigden er geen gebruik van maken doordat ze niet bekend zijn met de Anw.

De bekendheid met de Anw is groter onder weduwen, nabestaanden die vóór 1950 geboren zijn en nabestaanden met kinderen tussen de 12 en 18 jaar. Inkomen, opleiding en het samenwonen met een partner hebben geen invloed op de kennis van de Anw.

De bron van deze kennis verschilt. Zo hebben lagere inkomens de informatie vaker van familie, vrienden en bekenden.

Het niet-gebruik van de inkomensafhankelijke nabestaandenuitkering wordt geschat op ruim 4%; dat is vergelijkbaar met 1999. Onder nabestaanden met een minderjarig

kind en een hoger inkomen die alleen in aanmerking komen voor de inkomenafhankelijke halfwezenuitkering is het geschatte niet-gebruik echter gestegen van 6% in 1999 tot 12% in 2007. Hierbij moet wel worden aangetekend dat de schatting van het niet-gebruik onzeker is. Twee op de drie niet-gebruikers hebben niet aangevraagd omdat ze dachten geen recht te hebben op de Anw. Naast werk en Anw speelt ook aanvullend nabestaandenpensioen een grote rol in het inkomen van nabestaanden.

Literatuur

- Bruggink, J.-W. & S. te Riele (2007), Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars, *Sociaaleconomische trends*, 2007 (3): 42-45
- Burkhauser, R.V., P. Giles, D.R. Lillard & J. Schwarze, Until death do us part: An analysis of economic well-being of widows in four countries, *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 60B (5): S238-S246
- Covelli, P. (2008), *Volume en financiële effecten van de Anw*, Amstelveen: Sociale verzekeringsbank
- Does, B., R.C. van Geuns, S. Mateman, S. van Rossum & H. Weening (2001), *Evaluatie Algemene nabestaandenwet*, Den Haag: Ministerie van SZW
- Guiaux, M., T. van Tilburg & M. Broese van Groenou (2007), Changes in contact and support exchange in personal networks after widowhood, *Personal Relations*, 14: 457-473
- Inspectie Werk en Inkomen (IWI, 2006), *Nabestaanden in beeld bij gemeenten. Beschikbaarheid en gebruik van gegevens van nabestaanden*, R06/25, Den Haag: IWI
- Jonge, T. de (2008a), *Samenwonenden en overlijdensrisico*, FEZU08 0155, Amstelveen: Sociale Verzekeringsbank
- Jonge, T. de (2008b), *De inkomenspositie van achterblijvers*, FEZU08 0156, Amstelveen: Sociale Verzekeringsbank
- Kalmijn, M. & R. Alessie (2008), *Life course change in income: An exploration of age and stage effects in a 15 year panel in the Netherlands*, Netspar Panel Papers, Tilburg: Netspar
- Luijn, H. van & S. Keuzenkamp (2004), *Werkt verlof? Het gebruik van verlofregelingen en aanpassing van de arbeidsduur*, Den Haag: SCP
- Ponnet, K., D. Mortelmans, P.P. Vermeiren & K. Vleminckx (2007), Overlevingspensioen en/of arbeid: noden en behoeften van weduwen, In: Van den Troost, A. & K. Vleminckx, *Een pensioen op maat van vrouwen*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Sociale Verzekeringsbank (SVB, 2005), *Evaluatie nieuwe aanvraagprocedure nabestaandenuitkering Anw 2004*, Amstelveen: Sociale verzekeringsbank